

2. fejezet

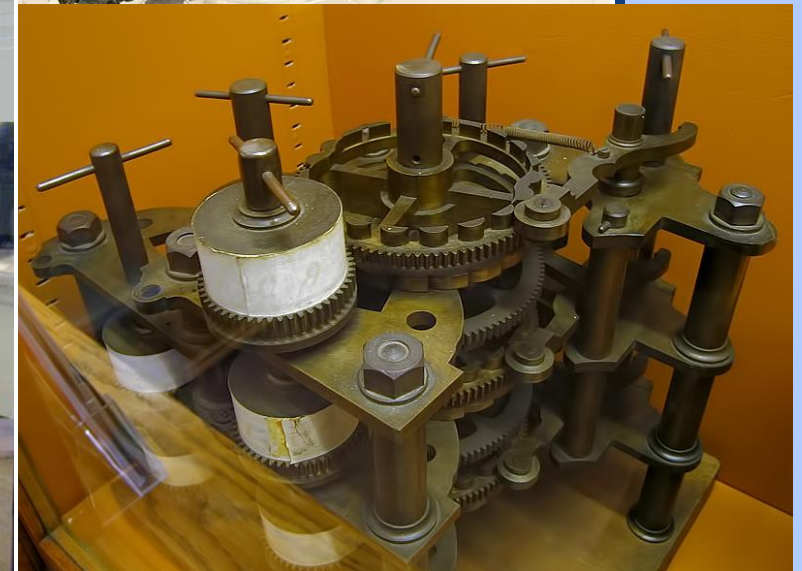
Hardver

Grafikus Processzorok Tudományos Célú Programozása

A számítógépek története

- Mechanikus „számítógépek”:

Mechanikus „számítógépek”:
egyetlen célfeladat sokszori, parametrikus megoldása

- Periodikus jelenségek jóslása
(csillagászat, ár-apály)
- Aritmetikai, polinom műveletek, harmonikus sorok
- Később: differenciál-egyenletek megoldása

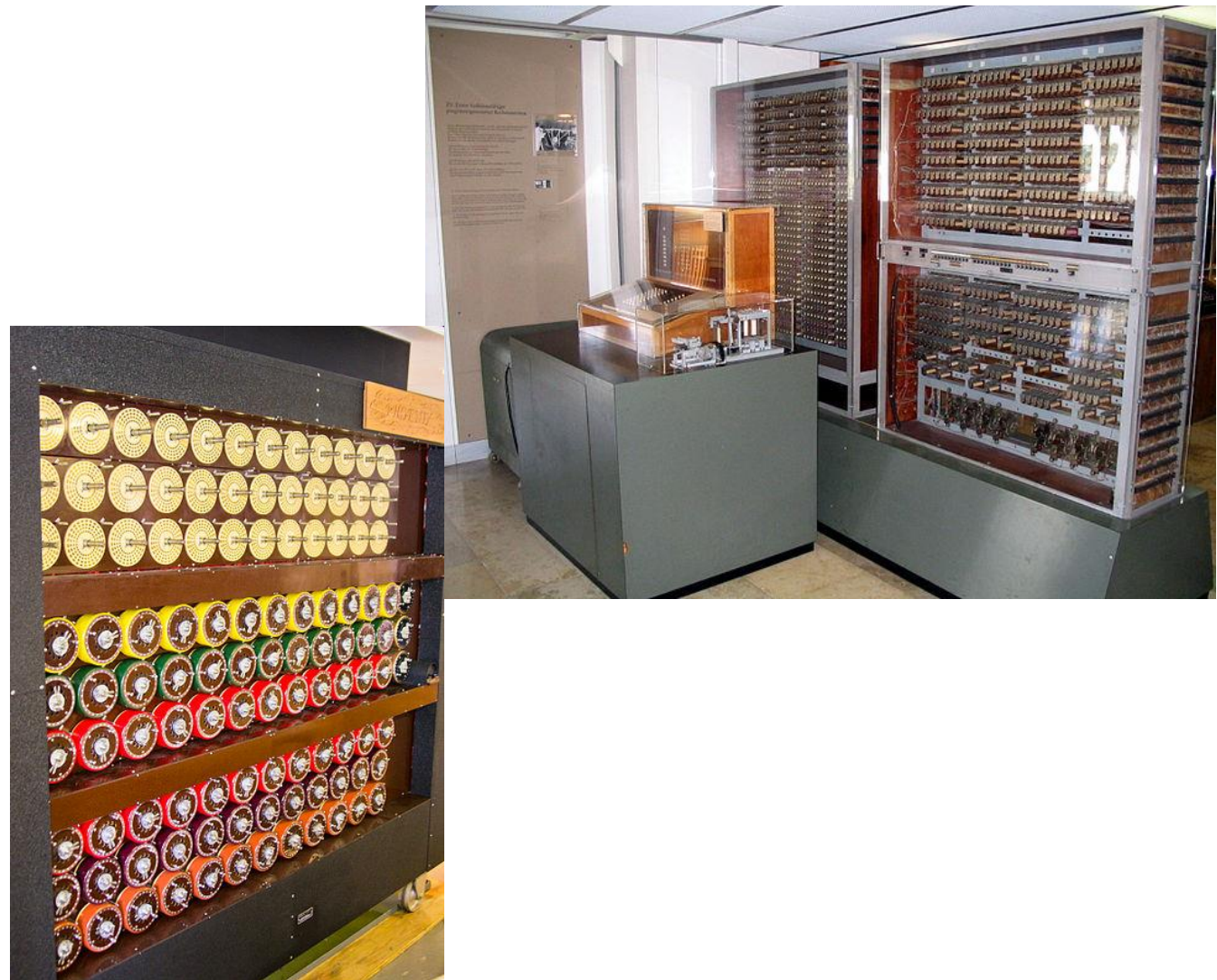
A számítógépek története

- Elektro-mechanikus analóg eszközök:

nagy dinamikus rendszerek modellezése
hadi alkalmazások...

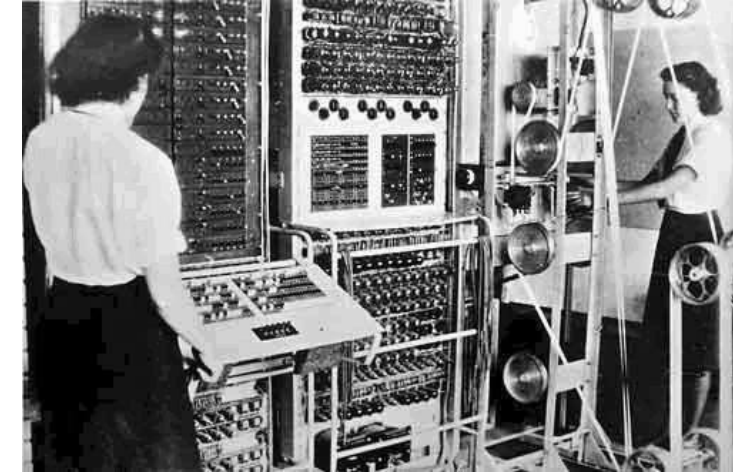
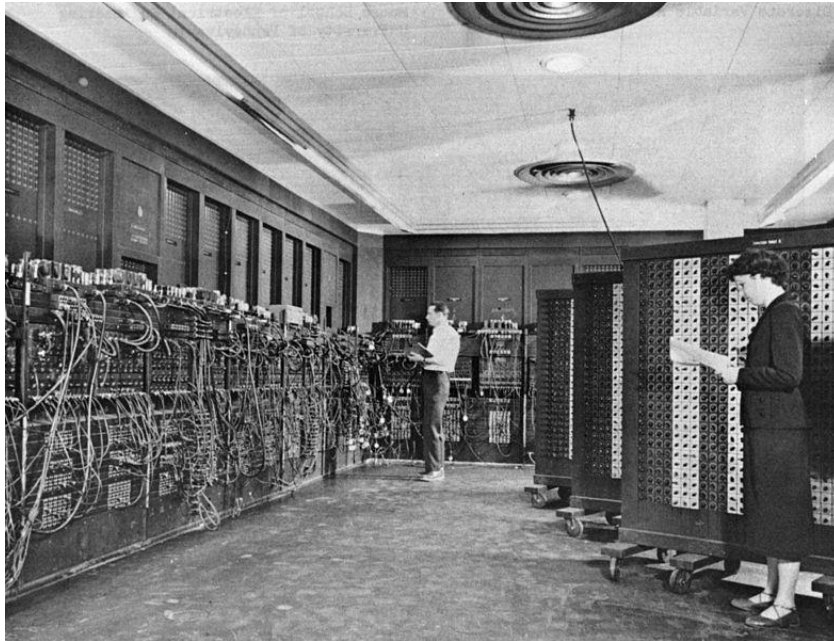
Hálózat analizátorok
Z1, Z3

titkosítás:
ENIGMA - Bombe

A számítógépek története

- Első programozható számítógépek:
Colossus
ENIAC
EDVAC

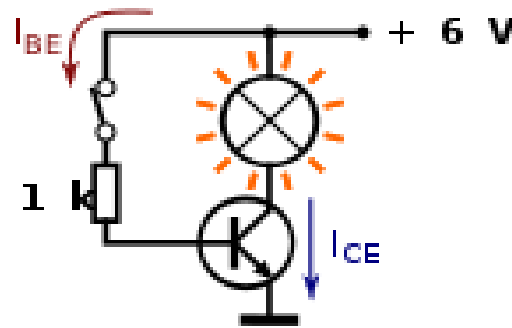
Technológia: vákuum csövek

A számítógépek története

- A tranzisztor (1947):

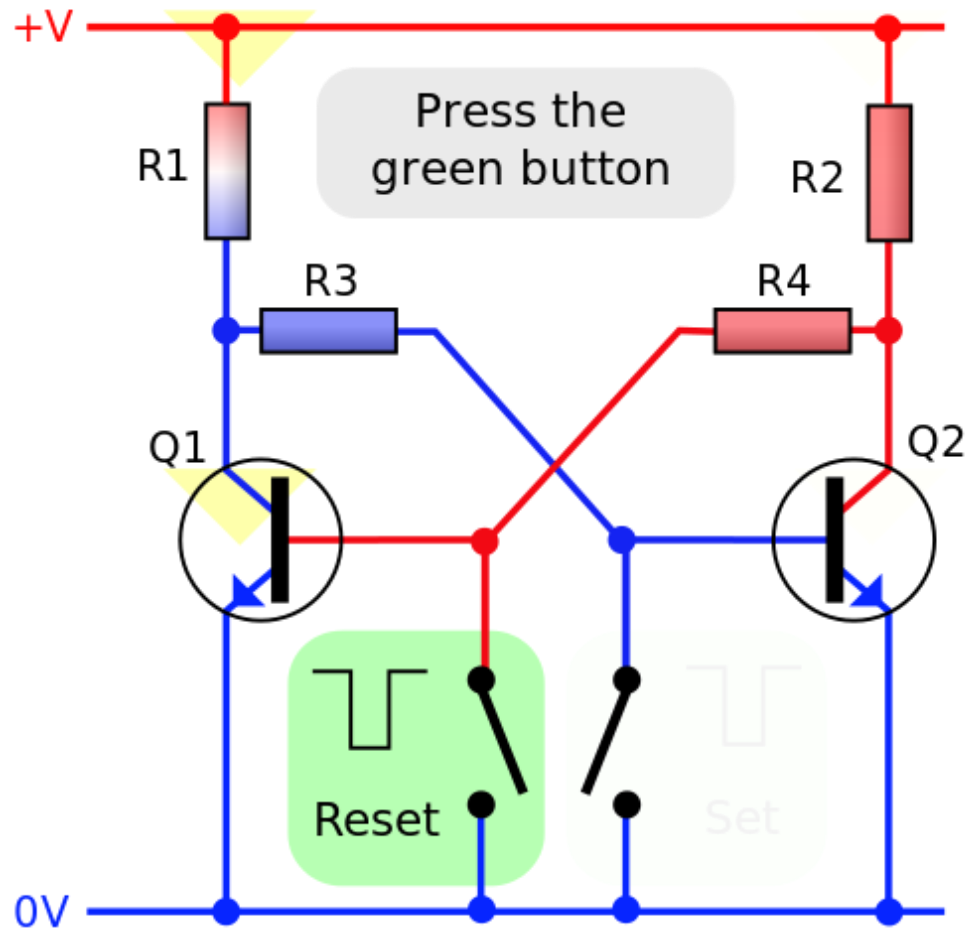
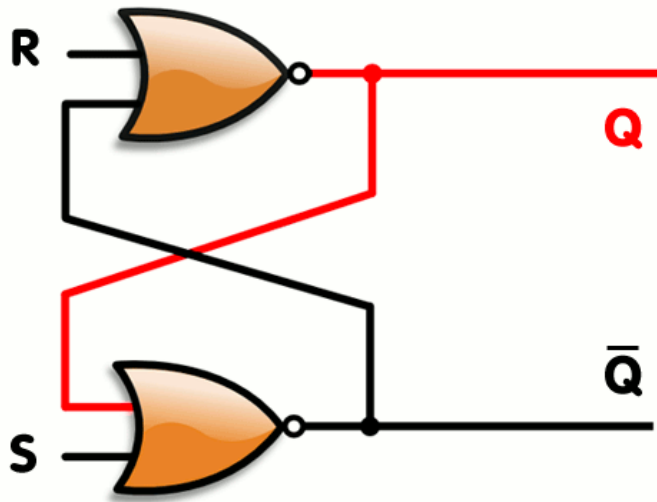
Olcsó,
tömegesen előállítható,
megbízható
flexibilis

Első tranzisztor alapú számítógépek

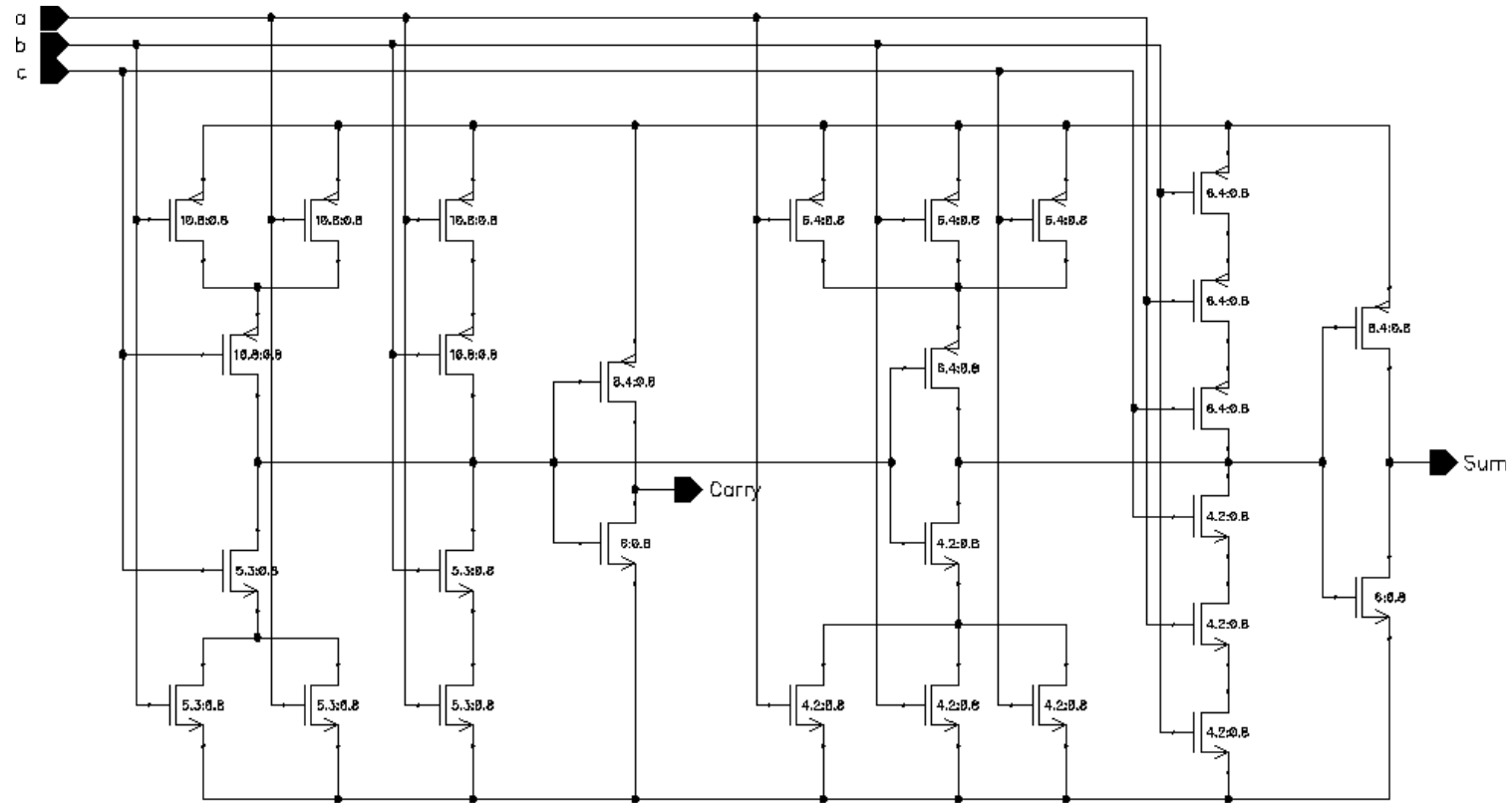
A számítógépek története

- A legegyszerűbb memória tranzisztorokból:
flip-flop:

A számítógépek története

- Összeadás tranzisztorokkal:

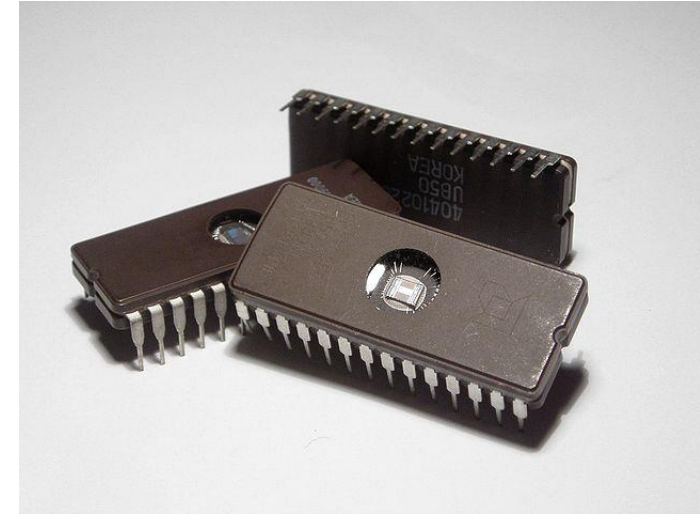
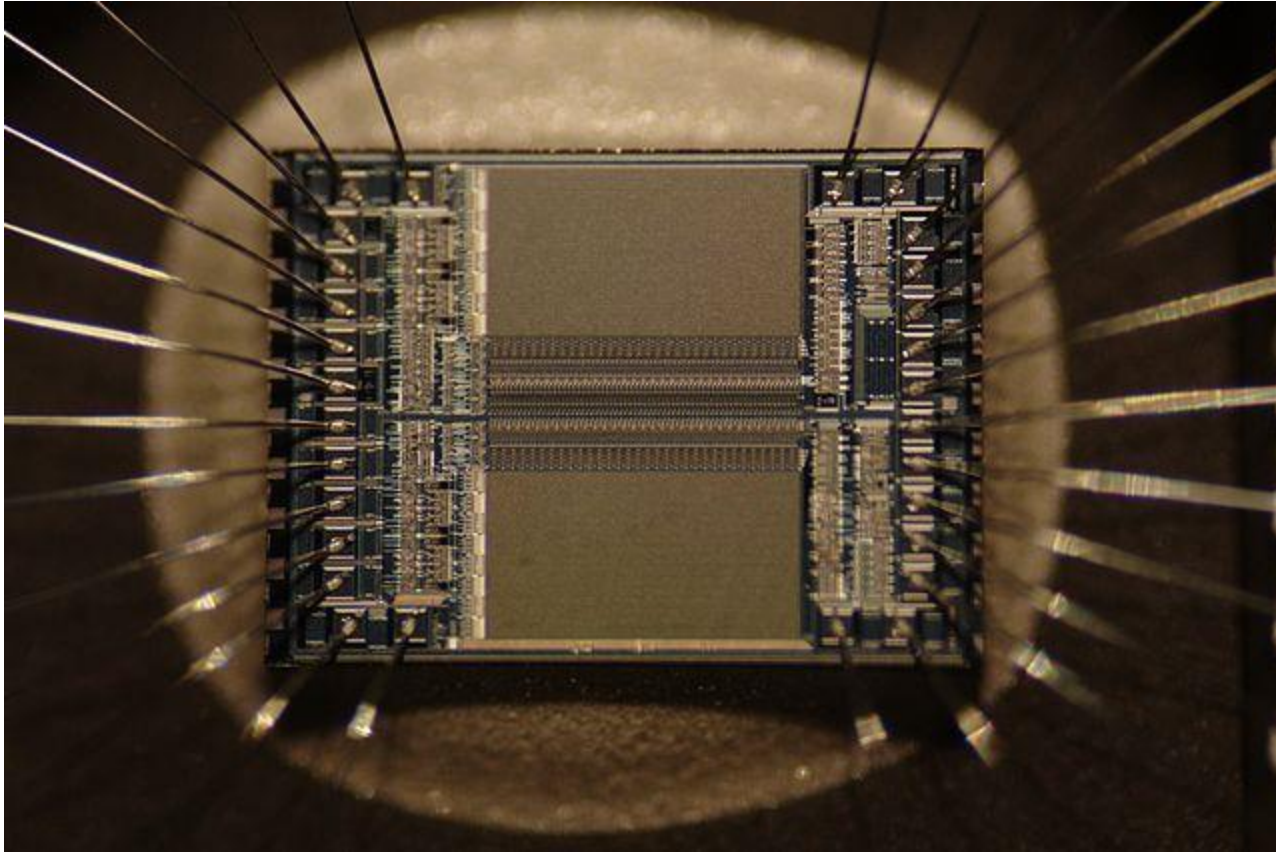

A számítógépek története

- Regiszter:
egy bit sorozatot tároló áramkör, ami egyben hozzáférhető a többi komponens számára. Jellemző: hány bit van benne (szélesség)
- Busz:
egy kapcsolat, amin keresztül a bitsorozatok elérhetővé válnak az alkatrészek között. Fajtái: soros / párhuzamos
- Multiplexing: ha egy erőforrás korlátozott, akkor több felhasználási módnak esetleg osztoznia kell rajta:
pl. két busz egy vezetéken, pl.: időosztással
- Órajel: szinkronizációs jel, hogy a különböző áramköri részek összehangoltan működjenek.

A számítógépek története

- Integrált áramkör

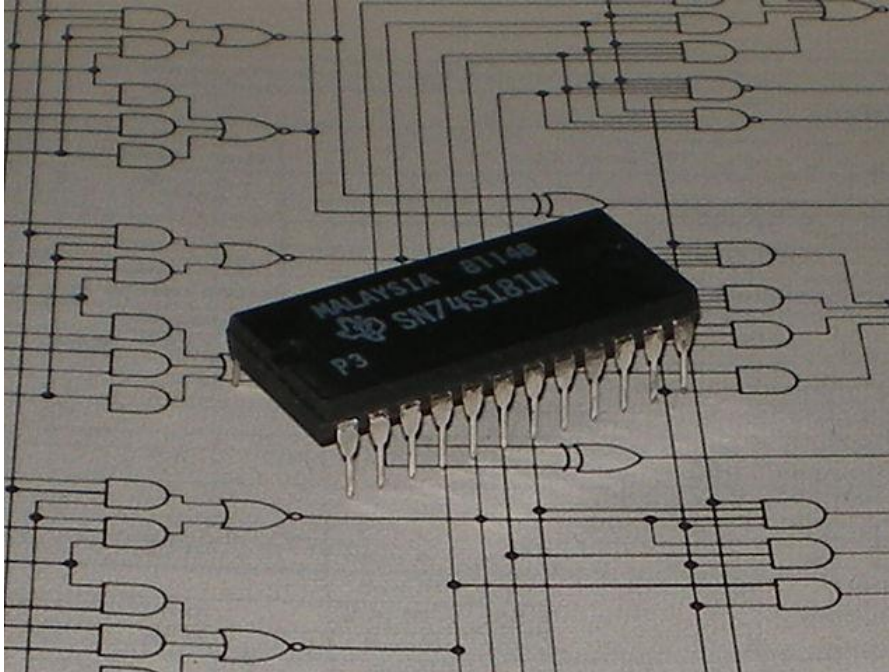

Gyártástechnológia:

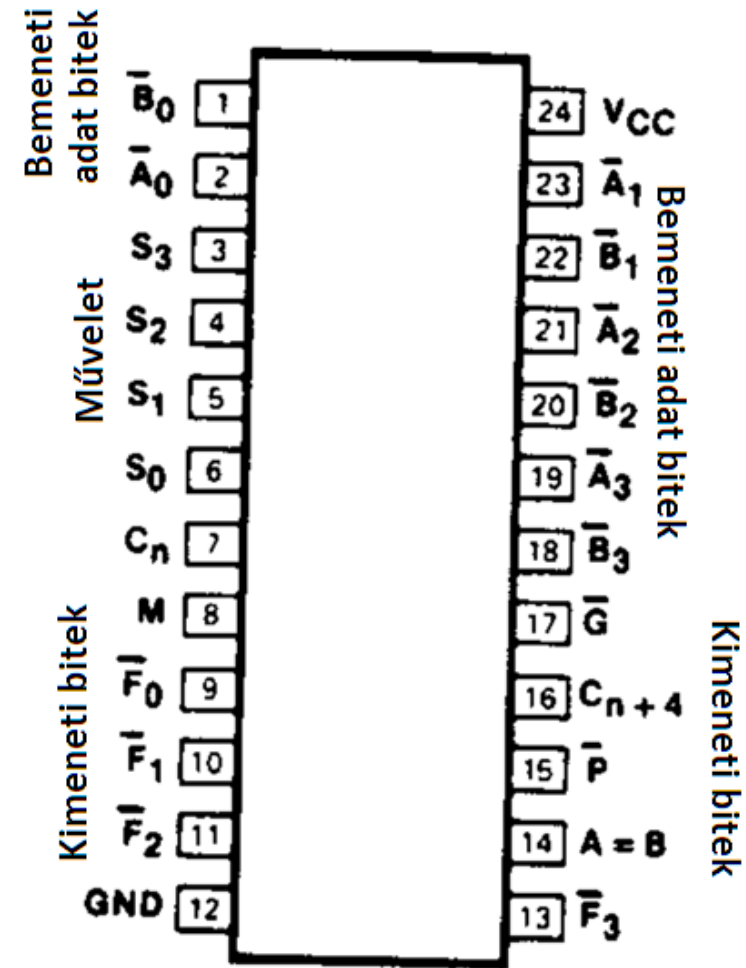
Fotolitográfia

Jellemző: csíkszélesség

A mikroprocesszorok története

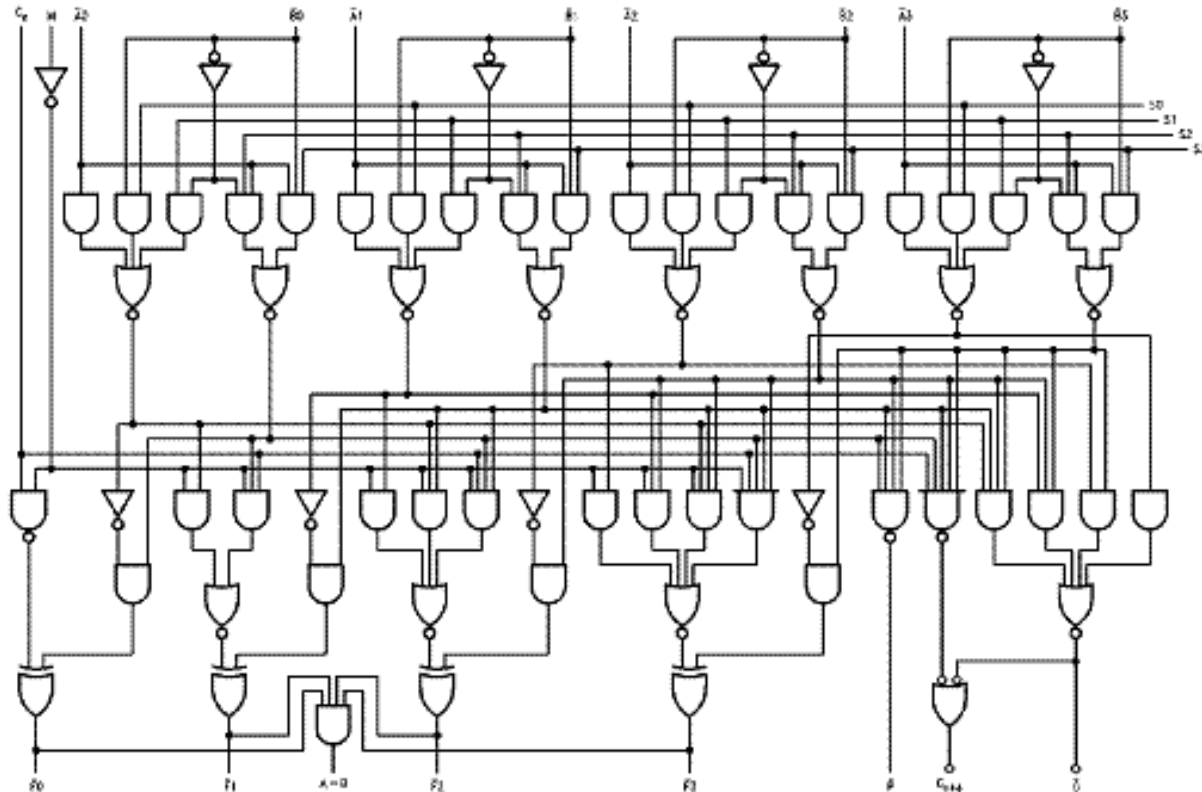
- Egyszerű 4 bit-es ALU
(Arithmetic Logic Unit): 74181

A mikroprocesszorok története

- Egy egyszerű ALU
(Arithmetic Logic Unit): 74181

Logic Diagram

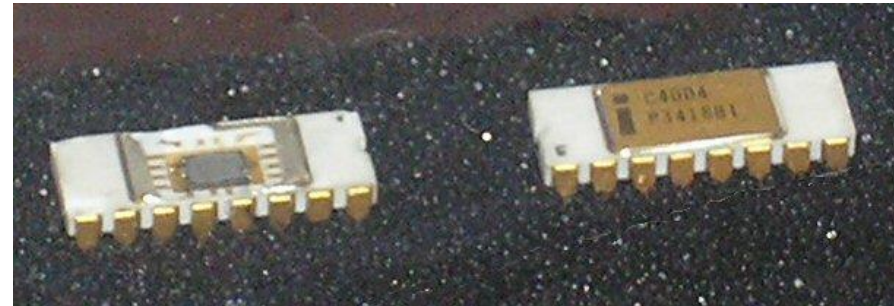
S_3	S_2	S_1	S_0	$M = 1$	$M = 0$ $CIN = 1$	$M = 0$ $CIN = 0$
0	0	0	0	\overline{A}	A	$A + 1$
0	0	0	1	$\overline{A B}$	$A B$	$A B + 1$
0	0	1	0	\overline{AB}	$A \overline{B}$	$A \overline{B} + 1$
0	0	1	1	0	-1	0
0	1	0	0	\overline{AB}	$A + A\overline{B}$	$A + A\overline{B} + 1$
0	1	0	1	\overline{B}	$(A B) + A\overline{B}$	$(A B) + A\overline{B} + 1$
0	1	1	0	$A \oplus B$	$A - B - 1$	$A - B$
0	1	1	1	$A\overline{B}$	$A\overline{B} - 1$	$A\overline{B}$
1	0	0	0	$\overline{A B}$	$A + AB$	$A + AB + 1$
1	0	0	1	$\overline{A \oplus B}$	$A + B$	$A + B + 1$
1	0	1	0	B	$(A \overline{B}) + AB$	$(A \overline{B}) + AB + 1$
1	0	1	1	AB	$AB - 1$	AB
1	1	0	0	1	$2 * A$	$2 * A + 1$
1	1	0	1	$A \overline{B}$	$(A B) + A$	$(A B) + A + 1$
1	1	1	0	$A B$	$(A \overline{B}) + A$	$(A \overline{B}) + A + 1$
1	1	1	1	A	$A - 1$	A

A mikroprocesszorok története

- Utasítás:
elemi művelet, amit bemenetként az integrált áramkör megkap
- Micro-op:
a legtöbb utasítást ezek után még szét kell szedni, ezek a micro-op-ok.
Pl.: címzés, indirekt címzés, több argumentum stb.
- Cím:
azonosító, ami alapján a memóriában tárolt értékek közül kiválaszthatunk egyet.
- Indirekt címzés:
a cím nem a kódban egy fix szám,
hanem egy regiszterből olvasandó érték.

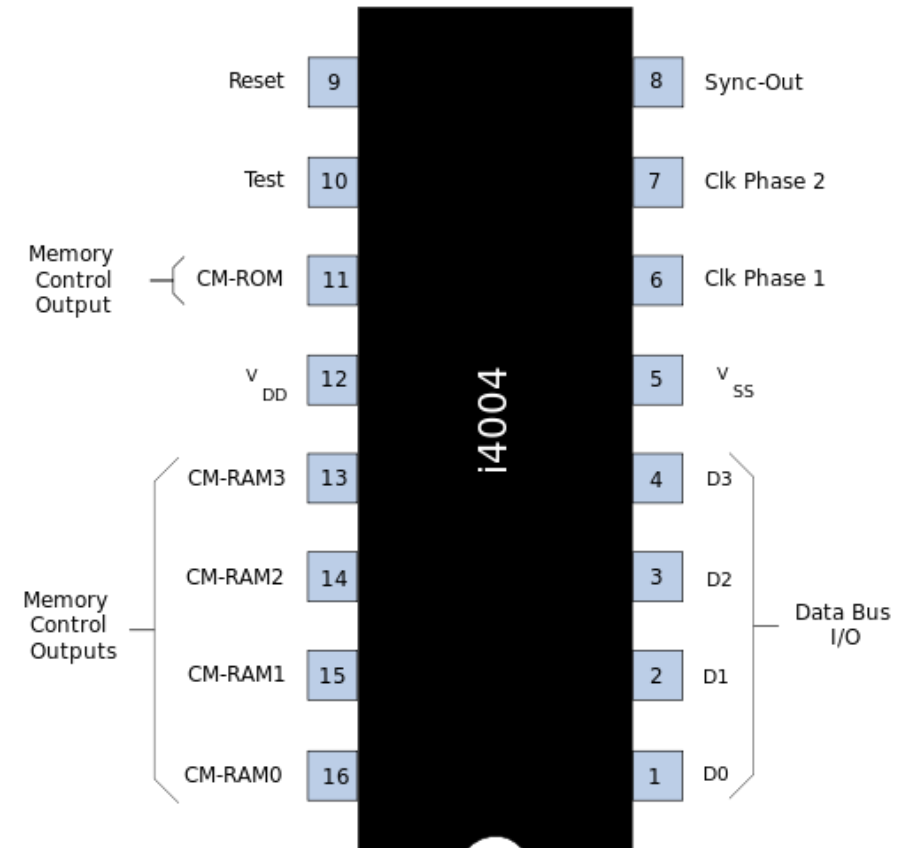
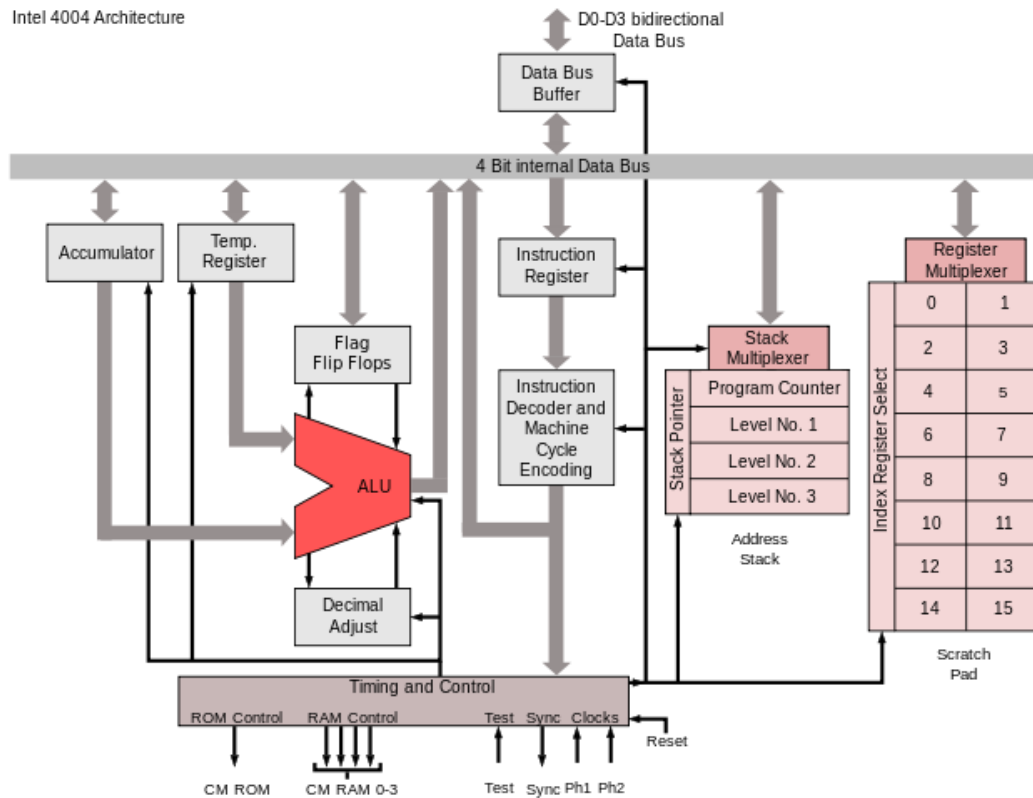
A mikroprocesszorok története

- Az egyik első mikroprocesszor:
[Intel 4004](#) (60 \$, 1971) kb. 2300 tranzisztor
- 4/8 bit-es működés
- Csíkszélesség 10 μm
- Órajel: 740 kHz
- 50 000-100 000 utasítás / sec
- 640 byte-ot tudott megcímezni
- Nagyon egyszerű [utasításkészlet](#)

A mikroprocesszorok története

- Az egyik első mikroprocesszor:
Intel 4004 (60 \$, 1971)

A mikroprocesszorok története

- Programcounter / Instruction pointer:
Speciális regiszter,
ami a programkódban jelöli az aktuális végrehajtási helyet
- Stack (verem):
Speciális memória,
amit a függvényhívások argumentumainak és a visszatérési cím
tárolására használnak
- Flag-ek:
Speciális állapotokat tároló bitek,
amik implicit bemenetei egyes utasításoknak.
Pl: Eq flag, compare, feltételes ugrás

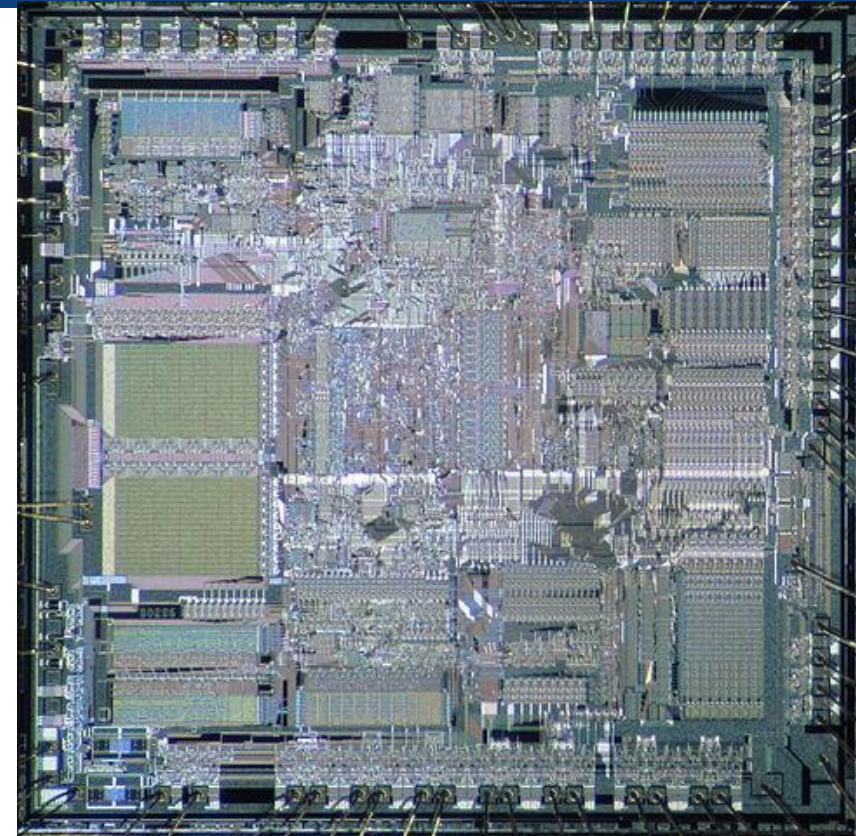
A mikroprocesszorok története

- Utasítás készlet

Intel 4004 Instructions Set				
INSTRUCTION	MNEMONIC	BINARY EQUIVALENT		MODIFIERS
		1st byte	2nd byte	
No Operation	NOP	00000000	-	none
Jump Conditional	JCN	0001CCCC	AAAAAAAA	condition, address
Fetch Immediate	FIM	0010RRR0	DDDDDDDD	register pair, data
Send Register Control	SRC	0010RRR1	-	register pair
Fetch Indirect	FIN	0011RRR0	-	register pair
Jump Indirect	JIN	0011RRR1	-	register pair
Jump Unconditional	JUN	0100AAAA	AAAAAAAA	address
Jump to Subroutine	JMS	0101AAAA	AAAAAAAA	address
Increment	INC	0110RRRR	-	register
Increment and Skip	ISZ	0111RRRR	AAAAAAAA	register, address
Add	ADD	1000RRRR	-	register
Subtract	SUB	1001RRRR	-	register
Load	LD	1010RRRR	-	register
Exchange	XCH	1011RRRR	-	register
Branch Back and Load	BBL	1100DDDD	-	data
Load Immediate	LDM	1101DDDD	-	data
Write Main Memory	WRM	11100000	-	none
Write RAM Port	WMP	11100001	-	none
Write ROM Port	WRR	11100010	-	none
Write Status Char 0	WR0	11100100	-	none
Write Status Char 1	WR1	11100101	-	none
Write Status Char 2	WR2	11100110	-	none
Write Status Char 3	WR3	11100111	-	none
Subtract Main Memory	SBM	11101000	-	none
Read Main Memory	RDM	11101001	-	none
Read ROM Port	RDR	11101010	-	none
Add Main Memory	ADM	11101011	-	none
Read Status Char 0	RD0	11101100	-	none
Read Status Char 1	RD1	11101101	-	none
Read Status Char 2	RD2	11101110	-	none
Read Status Char 3	RD3	11101111	-	none
Clear Both	CLB	11110000	-	none
Clear Carry	CLC	11110001	-	none
Increment Accumulator	IAC	11110010	-	none
Complement Carry	CMC	11110011	-	none
Complement	CMA	11110100	-	none
Rotate Left	RAL	11110101	-	none
Rotate Right	RAR	11110110	-	none
Transfer Carry and Clear	TCC	11110111	-	none
Decrement Accumulator	DAC	11111000	-	none
Transfer Carry Subtract	TCS	11111001	-	none
Set Carry	STC	11111010	-	none
Decimal Adjust Accumulator	DAA	11111011	-	none
Keyboard Process	KBP	11111100	-	none

A mikroprocesszorok története

- Újabb mikroprocesszorok:
 - 1972: [8008](#) - igazi 8-bites működés
 - 1974: [4040](#) - Interruptok
 - 1974: [8080](#) - első x86-os processzor, 2MHz, 6 μm , 6000 tranzisztor, 8/16 bites működés, 3-4 \$
 - 1976: [8086](#) - 10MHz, 3 μm , függvényhívás (push, ret), prefetch, lebegőpontos co-processzor [8087](#), utasítások [itt](#).
 - 1982: [80186](#) - 25 MHz, de az utasítások is hatékonyabbak
 - 1982: [80286](#) - 25 MHz, jobb cím dekódolás, [protected mode](#), multi tasking

A mikroprocesszorok története

- Interrupt:
Speciális, idő-kritikus kezelésű külső jel hatására az aktuális program félbeszakítása és egy másik rövid program lefuttatása a jel fogadására, majd visszatérés
- Szegmentált memória:
Darabokban címezhető csak a memória, egy regiszter párossal, esetenként implicit műveletekkel
- Lineáris memória:
Folytonos címzés egyetlen számként
- Prefetch:
Amikor a processzor gyorsabb, mint a memória, előre célszerű betölteni az utasításokat, adatokat
- Cache:
A fő memóriából betöltött kisebb adat, vagy utasítások, amiket a processzor gyorsabban elér

A mikroprocesszorok története

- Real mode:
A program, ami fut, mindenhez hozzáfér: memória, I/O, perifériák, stb.
- Protected mode:
Védelmi funkciók (ringek), privilegizált utasítások (I/O), direkt hw hozzáférés korlátozása, data exec, BIOS védelem, Multi task támogatás, stb...

A mikroprocesszorok története

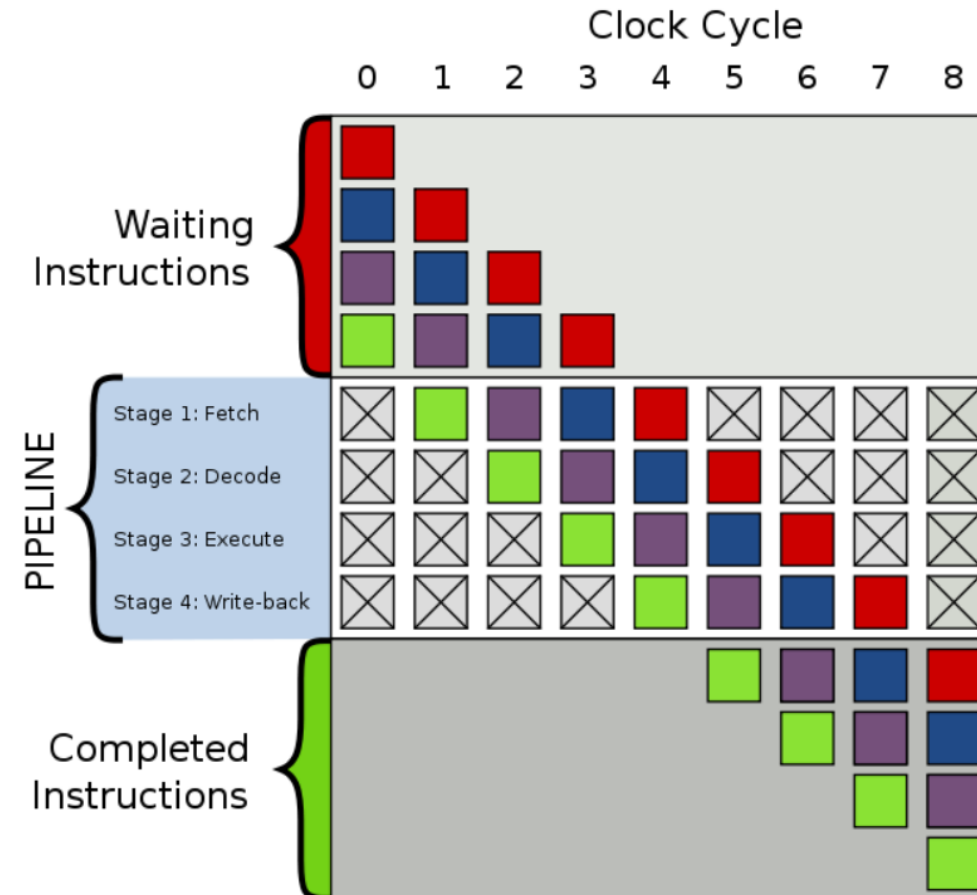
- Pipeline: Az utasítások végrehajtásának „futószalagja”

Latency (késlekedés):

Mennyi ideig tart, amíg átér az utasítás a pipeline-on

Throughput (Áteresztés):

Mennyi utasítást / lépést tud egyszerre elvégezni a futószalag

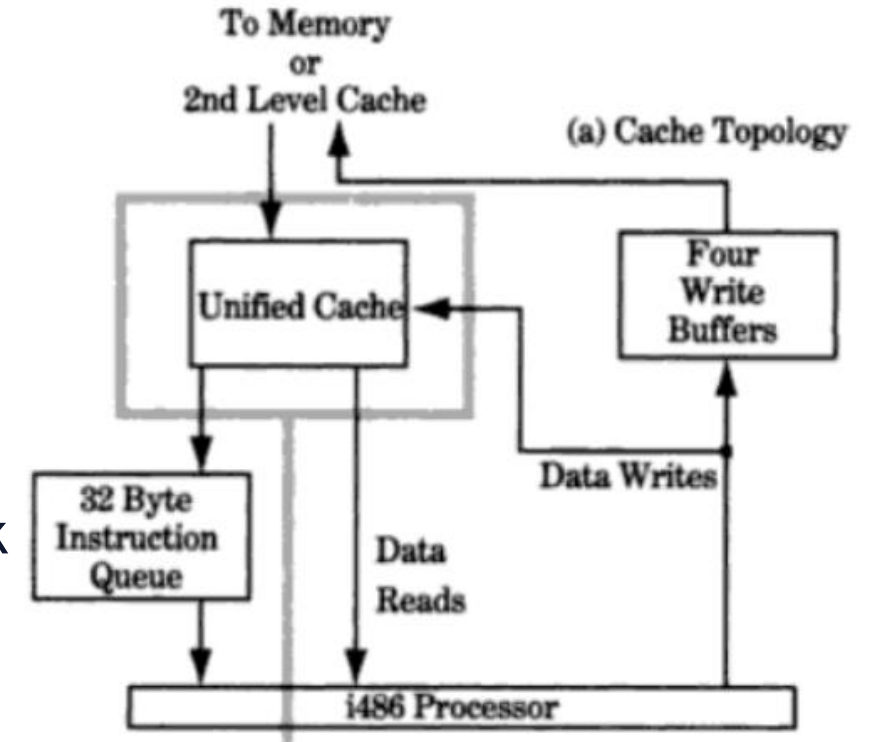
A mikroprocesszorok története

1986: [80386](#) - 40 MHz 1 μm , 32 bit, többféle szám típus, lapozás, 8086 virtualizáció, [lineáris memória modell](#)

1989: [80486](#) - 150 MHz 0,6 μm , integrált FPU, egyesített caching, első atomic utasítás (CMPXCHG)

A mikroprocesszorok története

- **Virtualizáció:**
A futó programok úgy látják, mintha másik hardveren, vagy szoftver (OS)-en futnának
- **Atomic utasítás:** (bővebben még később)
Olyan elemi utasítás, ami garantált, hogy nem szakítható félbe másik szál által. Ezeken keresztül valósíthatóak meg egyes szinkronizációs, hozzáférés vezérlési feladatok szálak között.
- **Egyesített cache:**
Mind az utasításokat, mind az adatokat előre be kell olvasni, és célszerű tárolni, minél közelebb a processzorhoz.

A mikroprocesszorok története

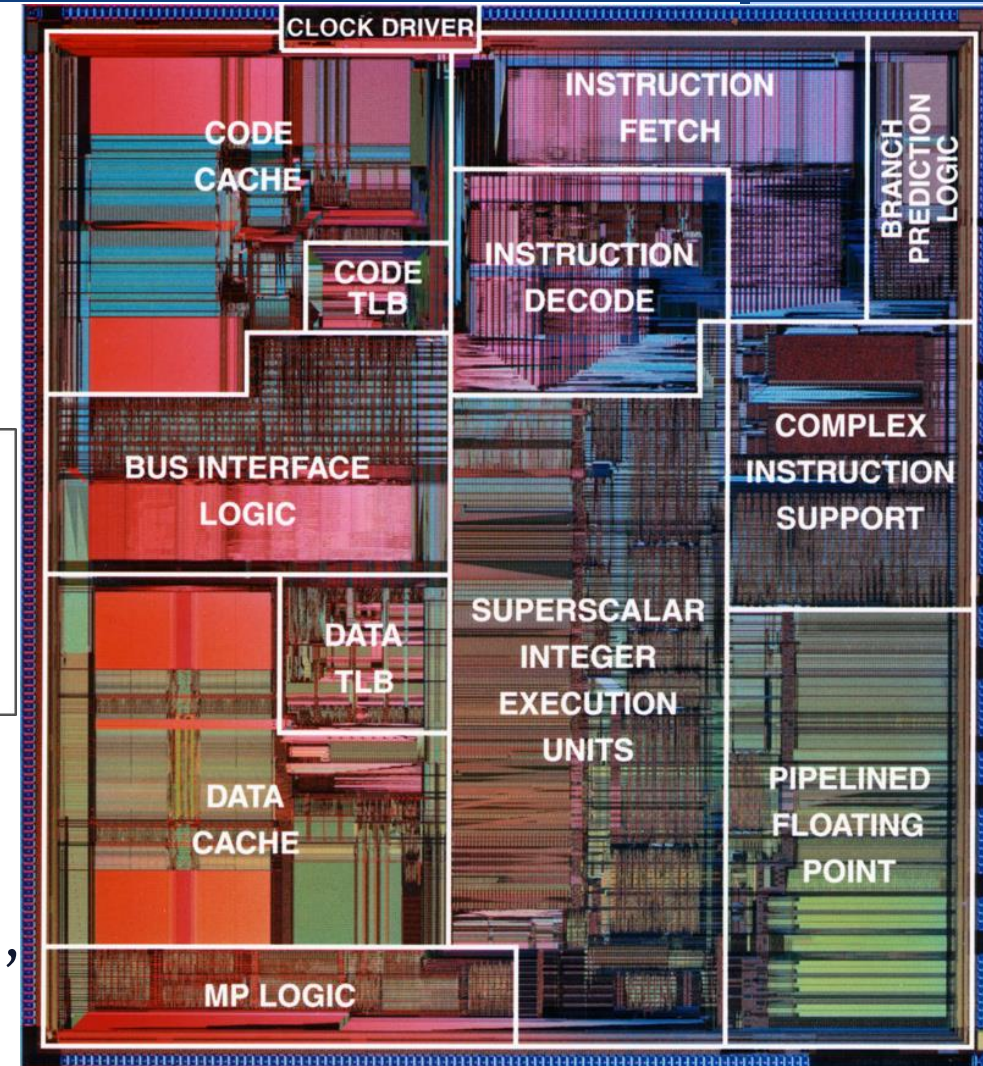
1993: [Pentium P5](#) - [Super scalar](#) architektúra,
[Branch prediction](#), számos utasítás sokkal gyorsabb,
nagyobb busz sávszélesség, MMX
UV pipeline: egyes utasításokból kettő is végrehajtható
egyszerre

1995: [Pentium P6](#) - speculative exec.,
out-of-order exec., [Physical Address Extension](#)

- Pentium Pro: conditional move
- Pentium III: SSE

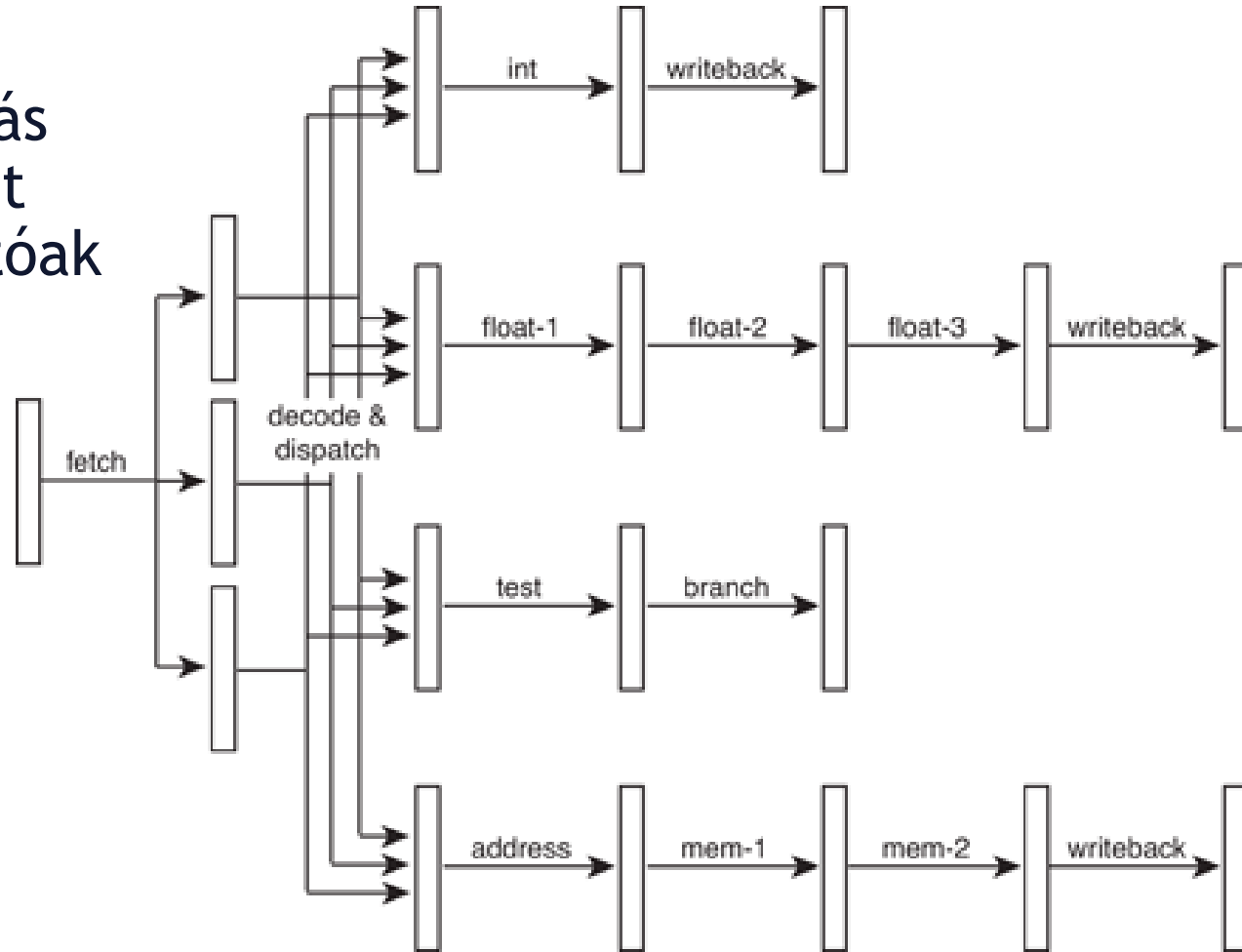
2000: [NetBurst](#) - Pentium 4, 20 (!) elemű pipeline,
[exec trace cache](#), hyper-threading, több mag, SSE2, SSE3,
SSSE3 (FMA), [hardveres virtualizáció](#), 64 bit

A mikroprocesszorok története

- Superscalar architektúra:
Különböző típusú műveletek más feldolgozókra kerülnek, de pont ezért egyszerre is végrehajthatóak

utasítás szintű párhuzamosság

A mikroprocesszorok története

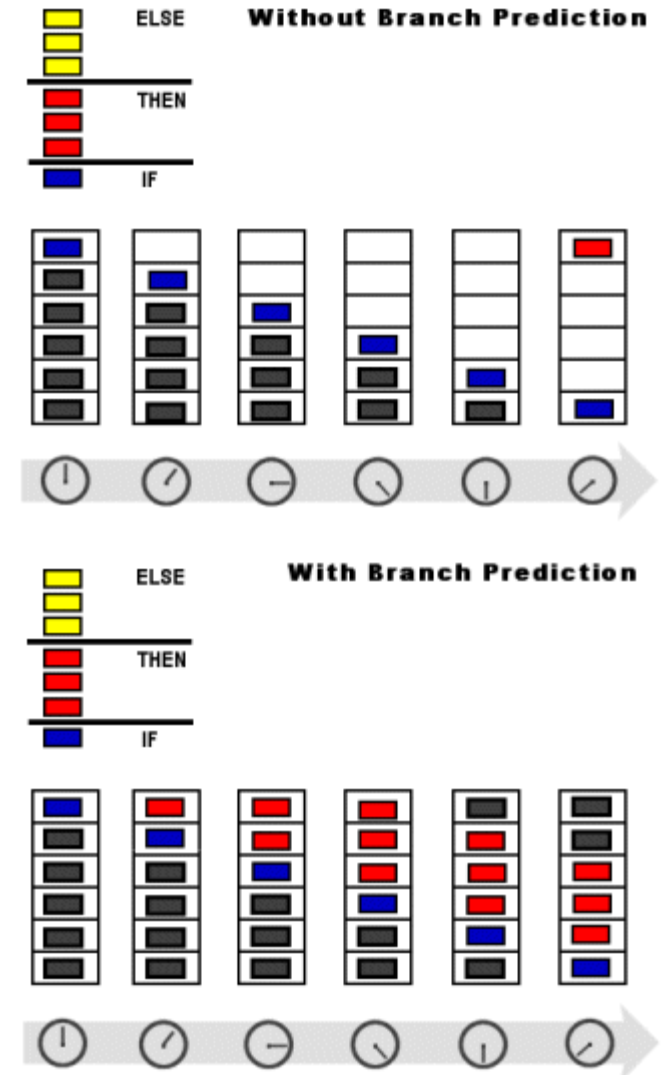
- Branch prediction:

Mit töltsön be a fetch lépésben a processzor, ha elágazás van a programban?

A Branch predictor megpróbálja kitalálni, hogy melyik ág jön, ha téved, akkor rossz esetben az egész pipeline-t üríteni kell!

- Speculative execution:

Inkább előre elvégeznek több műveletet, ami esetleg nem kell, csak hogy kevesebb gond legyen az elágazásokkal

A mikroprocesszorok története

- Out-of-order execution:

Az éppen elérhető adatok alapján végrehajtható utasításokat dolgozza fel, esetlegesen eltérve az eredeti utasítás sorrendtől, ha ez nem okoz változást a végeredményben

- Hyper-Threading:

Minden fizikai processzor két logikai processzorként látszik és fogad utasításokat, így a SuperScalar feldolgozók többféle munkát kapnak, és összességében gyorsabbak tudnak lenni. Sok előny és hátrány...

- Translation look aside buffer:

A növekvő virtualizációk miatt egyre többször kell a címeket transzformálni. A Cache miss-ek egyik oka, ha az adat a cache-ben van, de a cím nincs! A TLB ezt a problémát segít megoldani: cacheli a dekódolt címeket egy hash alapú adatbázisban

A mikroprocesszorok története

- 2006: [Intel Core](#) - kisebb fogyasztás, macro-op fusion, SSE4
- 2007: [Penryn](#) - SSE4.1
- 2008: [Nehalem](#) - SSE4.2, integrált PCI-E, DMI vezérlők, két szintű branch prediction
- 2010: [Westmere](#) - AES titkosítás
- 2011: [Sandy Bridge](#) - AVX, hw video dekódolás, közös L3 cache az integrált grafikusprocesszorral,
- 2011: [Ivy Bridge](#) - tri-gate tranzisztorok, Trusted Execution Technology, hardveres véletlen szám generátor

A mikroprocesszorok története

- 2013: [Haswell](#) - AVX2, FMA3, Transactional Synchronization Extensions
- 2014: [Broadwell](#) - ADX (arbitrary precision integer arithm.)
- 2015: [Skylake](#) - AVX-512, SHA titkosítás, memória védelem egyre több video formátum és titkosítás gyorsítása, utasítások és memória hozzáférések optimalizálása

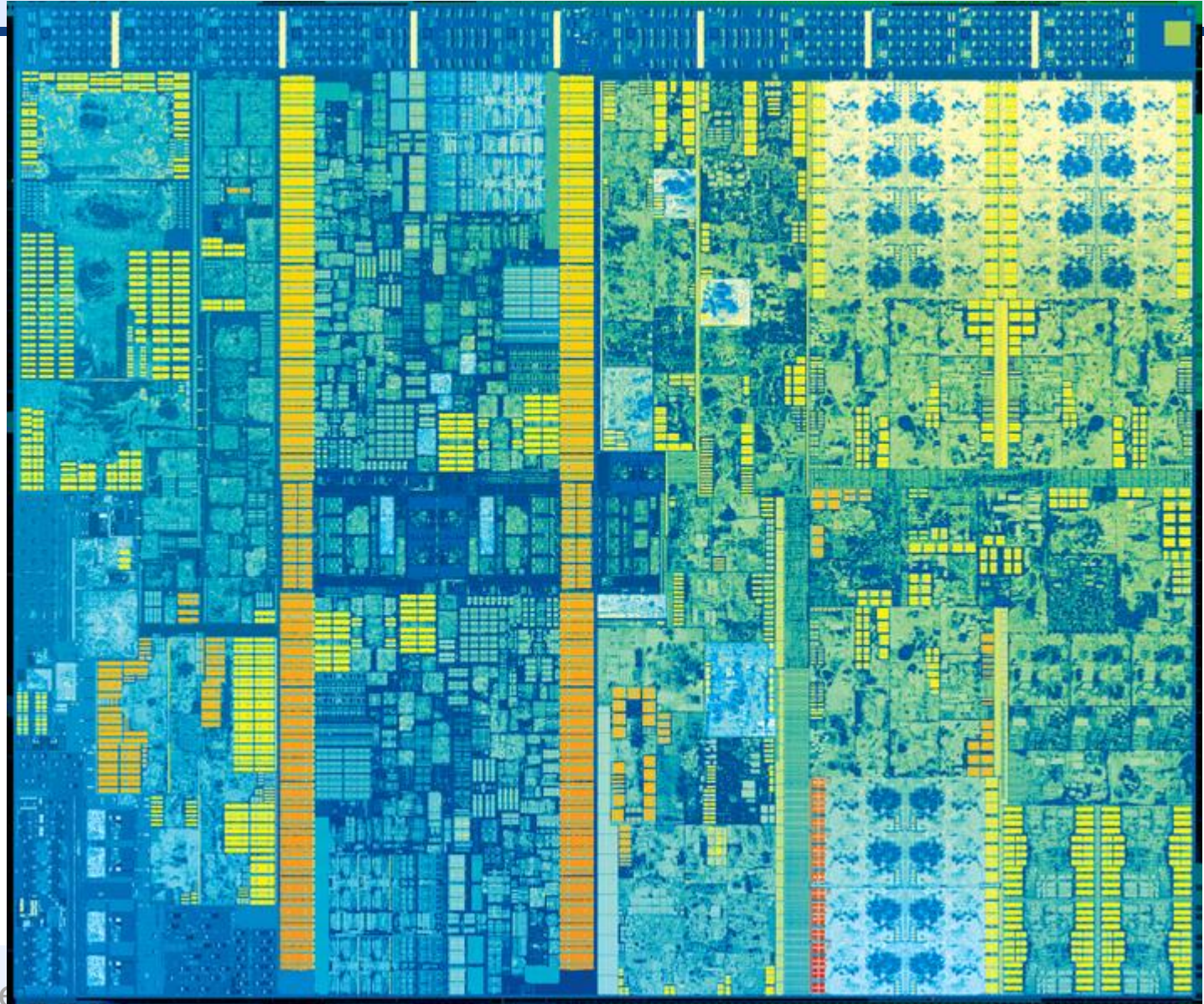
[Pipeline hosszak](#)

A mikroprocesszorok története

- 2017: [Kaby Lake](#), [Coffee Lake](#) - 14 nm frissítés,
utóbbinál már 6 magos processzorok
- 2018-19: [Cannon Lake](#), [Ice Lake](#) - 10 nm,
AVX kiterjesztés: FMA egész értékeken is

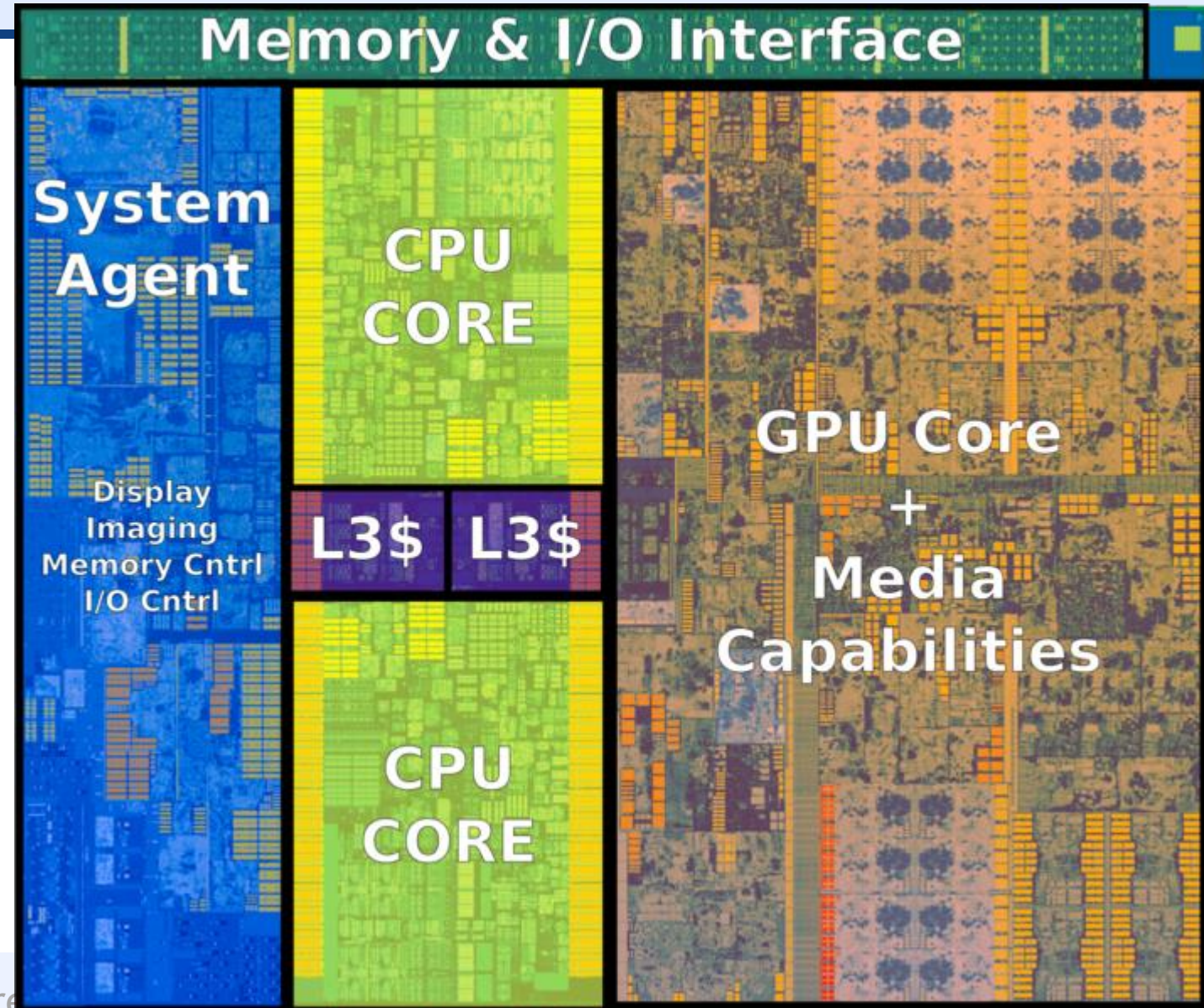
A mikroprocesszorok története

Intel Kaby Lake
processzor [szerkezete](#)

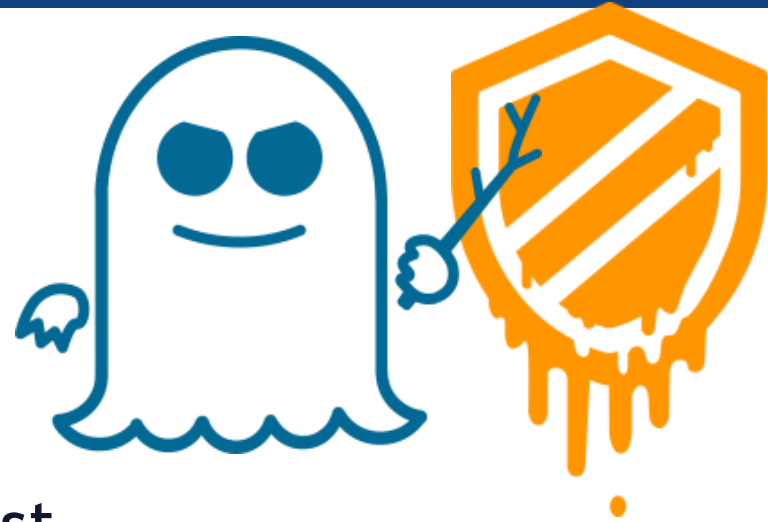
A mikroprocesszorok története

Intel Kaby Lake
processzor [szerkezete](#)

Spekulatív végrehajtási sebezhetőségek

- 2018 elején lett publikus, hogy több igen komoly sebezhetőséget találtak a processzorokban
- A [spectre és meltdown](#) sebezhetőségek a spekulatív végrehajtás megkerülésével hardveresen védett adatokhoz ad hozzáférést felhasználói programok számára
- Mivel ezek hardver tervezés szintű problémák, csak szoftverből, költséges memória indirekciókkal lehet védekezni ellenük

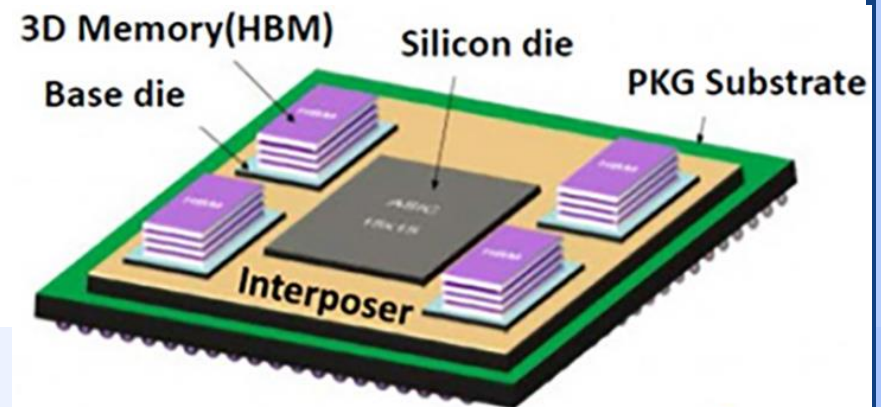
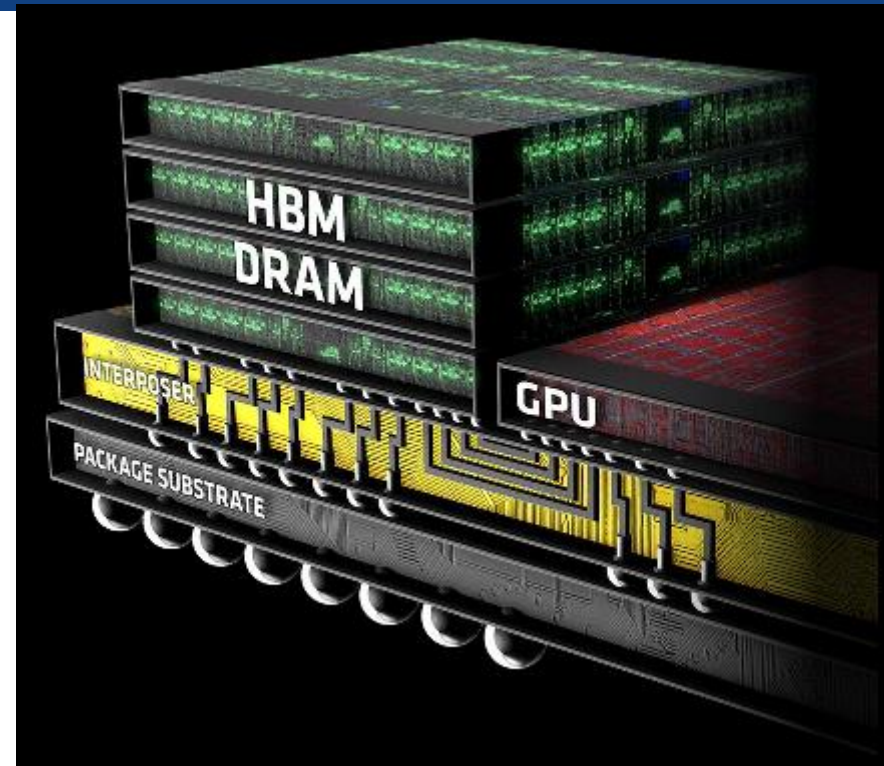
High Bandwidth Memory

Régen a tranzisztor volt drága, és a vezetékek szinte ingyen voltak

Ma a tranzisztorok kialakítása olcsó, de a vezetékezés egyre költségesebb, mert egyre több helyet foglal

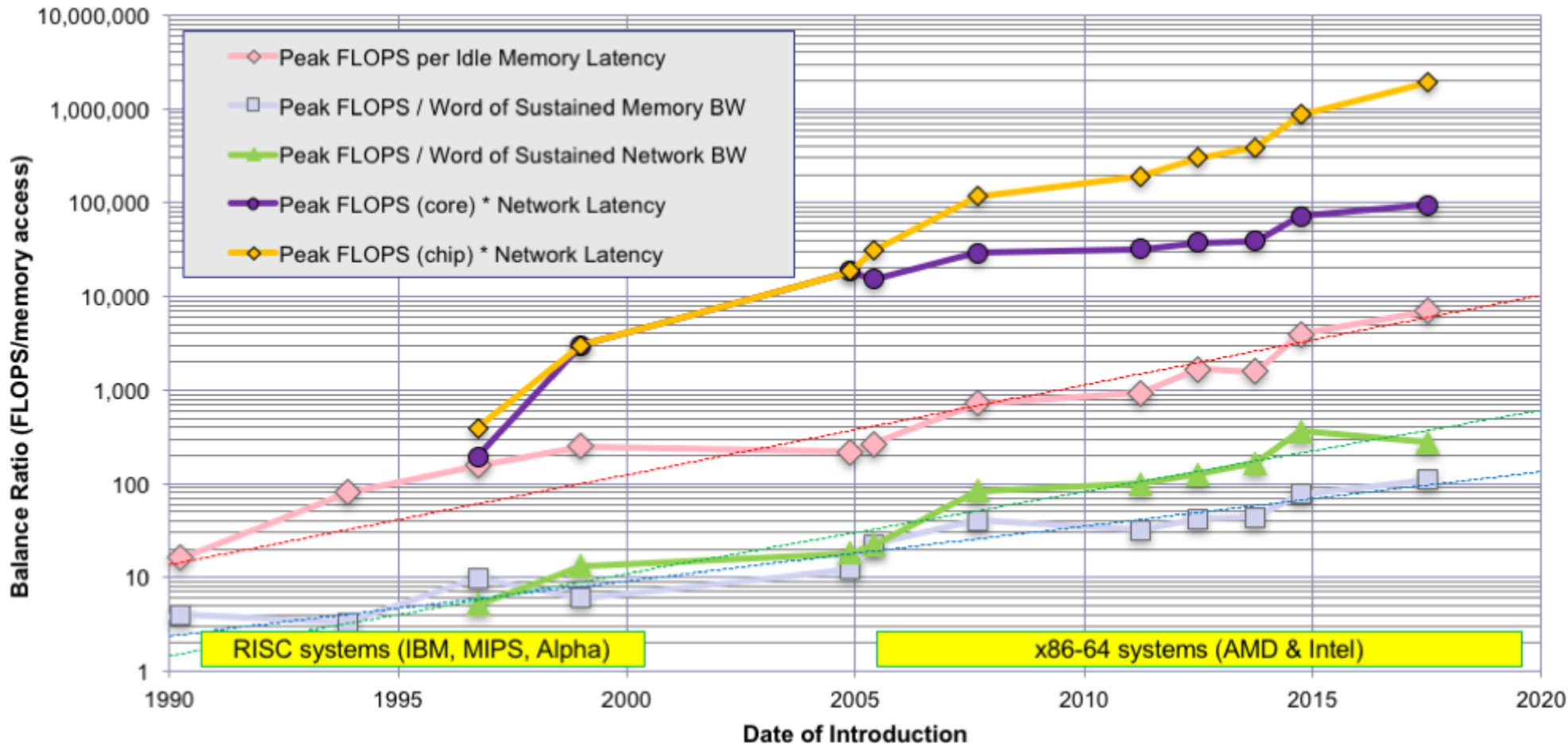
Megoldás: építkezés 3D-ben!

[HBM - High Bandwidth Memory](#)

Trendek

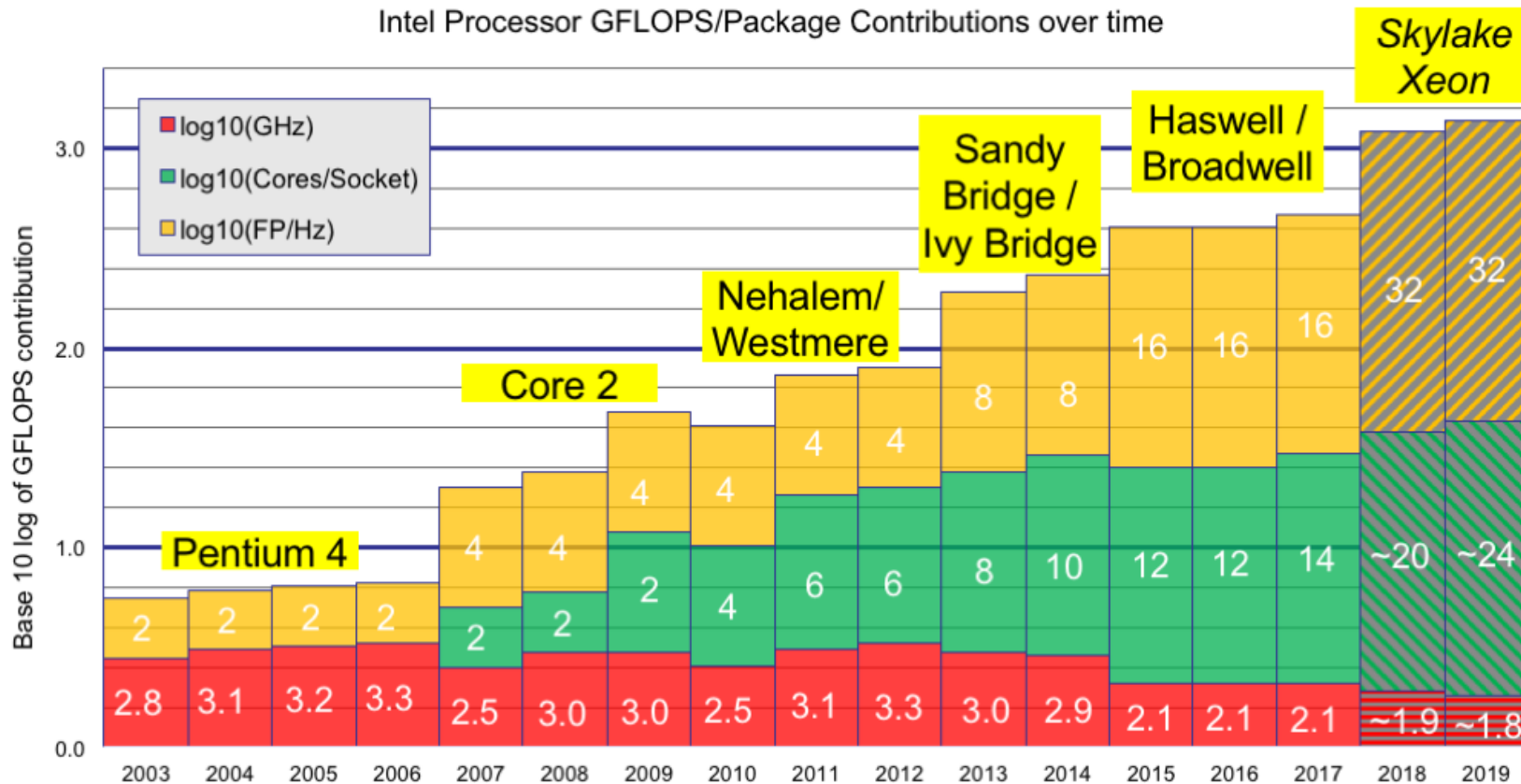
Az adat elérése (memória, hálózat) egyre lassabb ahhoz képest, hogy a műveleteket milyen gyorsan tudja a processzor végrehajtani

Ezek mind arányok, ideális esetben 1 körül kéne lenniük

Forrás:
[U. Texas](#)

Miért fontosak a vektor utasítások a hardverben?
Mert ezek adják a teljesítmény legnagyobb részét!

Forrás:
[U. Texas](#)

Miért drágák a komplex elektronikák?

- A félvezető gyártás erősen statisztikus folyamat, nehéz az egyre kisebb méretek mellett a kémiai kezelést egyenletesen és homogéneen megoldani, sokszor fordulnak elő pont hibák, vagy illesztési hibák
- Ezért sok legyártott processzor teljesen hibás, vagy egyes alkomponensek hibásak, különösen egy új gyártási eljárás (pl. csíkszélesség) bevezetésekor.
- A kihozatali arány (jól működő / összes), akár 30%-ra is csökkenhet. A nem tökéletes, de működő darabokat árulják általában az olcsóbb árkategóriákban.

A mikroprocesszorok története

Összefoglalás:

- A modern CPU-k igen bonyolult futószalagon próbálják meg végrehajtani az általunk írt programokat.
- Megpróbálják kitalálni az elágazásokat, hogy milyen adat kell legközelebb, mit lehet egyszerre végrehajtani, stb.
- Mindez igen komplex tervezési kihívásokhoz vezet, de egy operációs rendszer és sok program egyszerre futtatásához ez kell!
- Mindezeket visszafelé kompatibilisen több évtizedre visszamenően...